

Az 1947-ben Pécsen született Palotás József a dél-dunántúli városban nőtt fel, itt végezte el középfokú művészeti tanulmányait, majd 1972-ben a budapesti Képzőművészeti Főiskolán szerzett szobrász-diplomát. Visszatérve 1976-ig tevékenykedett szülővárosában, s ezután egy negyedszázados dunaújvárosi, a szobrászat több ágazatát – kisplasztika, kisszobor, éremművészet, monumentális plasztika – átfogó alkotóperiódus következett, amelyet 2002-ben lezárva immár negyedszázada újra Pécsen él és dolgozik.

Már hét évvel ezelőtt, a szobrászművész Pécsi Galériában rendezett, a meglepetés erejével ható festészeti kiállítása kapcsán is arról meditálhattunk, hogy a művészettörténészek különös jelenséget regisztrálhatnak majd, ha a nagy Palotás-monográfia munkálatai során megpróbálják körvonalazni e munkásság fordulatainak alkotói indítékait. Az egyetemes, és a magyar művészetben is megszokott jelenség, hogy – túl szűknek érezvén a sík felületet, és spekulatívnak az illuzionizmusokba zárt tereket – a festők a szoborkészítés felé fordulnak: Bálint Endrére, Martyn Ferencre, Tóth Menyhétre hivatkozhatunk a napjainkban is munkálkodó alkotók hosszú sora mellett –, de a par excellence szobrászok közül csak elvétve, csak kivételes esetekben, néhányan jelentkeznek festőkként. Palotás József esetében is meglepőnek ítéhető e fordulat, még akkor is, ha tudjuk, hogy a hatalmas műegyüttest termő, a karakteresen egyéni stilisztikai jegyekkel felruházott művekből felépülő szobrászi munkásságát a grafikai és festészeti művek – a rajzok és az akvarellek – a kezdetektől kísérték, ám a közelmúlt éveiben-évtizedeiben a tradicionális táblaképfestészet vált meghatározó jelentőségű, már-már kizárólagos alkotóterületévé. Munkásságát korábban a figuratív plasztikák, pontosabban az emberalakokat megjelenítő, emberalakokra emlékeztető, furcsa lényeket megformáló kompozíciók valamint a köztérre állított, megrendelésre készült monumentális emlékszobrok, emlékművek, autonóm kompozíciók karakterizálták, avatták jellegzetesen egyéni szemléletűvé. Az oeuvre ezernyi szállal kapcsolódott a görög szobrászat által megteremtett, évezredek óta épülő plasztikai hagyományhoz: a szilárd anyagban megtestesített, tömeget alkotó formarendbe foglalt, térbe állított, a teret szervező, mondandóval telített tárgyalakítás művészi gyakorlatához. Palotás József a fontolva haladó újtók, a tradíciókat megtartó modern szellemű kísérletezők csapatához csatlakozott, amikor a figura-, az emberalak-megjelenítésnek, illetve a tárgyformálásnak ezt az útját választotta. Nem csupán a természetelvű, a realista megformálás szorult hol háttérbe, vagy került új szemlélettel vezérelten előtérbe munkásságában, hanem az átírt, a stilizáció különböző fokai által deformált, valamint a torzított, az eredeti emberalakot csak mintegy kiindulási pontként kezelő és új minőségként felmutató formarendbe foglalt, az absztrakcióval felelgető motívumvilág vált elsőrendű szobrászati problematikájává. Műveinek tematikai vonatkozásaiban, tartalmi vonzataiban, jelentésrétegeiben nem nehéz felfedezni a legendák ködébe vesző múltat megidéző alakokat és motívumokat. A művek felszíni rétegei alatt, a szimbolikus vagy jelképes alakok által kreált különös plasztikai atmoszférában csaknem mindig ott munkálnak a mitológiai, történelmi és világirodalmi hivatkozások és utalások, a keleti filozófiák tételei és a múlt rétegeit feltárni vágyó pszichológiai kalandozások személyesen átélt élményanyagának sűrített tanulságai.

2018-ban aztán, első festészeti tárlatán a klasszikus képalkotási mintákat követő – szabályos négyzet- vagy téglalap-alakzatba foglalt, nagy- és közép méretű sík képfelületre, vászonra olajjal és akrillal rögzített – festészeti alkotásokat sorakoztatott fel Palotás József: eltérő, változatos stilisztikai eszményeket és törekvéseket tükröztető, izgalmas, tematikailag áttételesen a szobrászi témavilágával kapcsolódó műveket. A szürreális-expresszív torzítások és burjánzások festőjévé vált Palotás József az ezredfordulón túl is a klasszikus szellemiség, a hagyomány továbbéltetőjeként dolgozott, tanúsítva, hogy e szférában is bejárásra érdemes, felfedezésre váró, érzékiségekben fürdő, izgalmas terepek nyílhatnak meg előttünk.

Szürreális-expresszív látomás és reális leképezés, furcsa deformáció, elvont és konkrét megjelenítés, jelentésgazdag kifejezés és dekoratív jelleg szabadon váltakozott változatos, sokrétű és sokszínű piktúrájában. Most festészeti törekvéseinek egy újabb állomásán realista szellemiséggel interpretált, mint korábban, ezúttal is a múltra visszatekintő, és változatlanul az emberalakra koncentrááló alkotásokkal jelentkezett.

Palotás József legújabb képciklusa is a több évszázados művészeti hagyományba ágyazódik, amelynek két festészeti műtípusát, illetve két fogalmát kell tisztáznunk, amelyek fogalmi meghatározáshoz a művészeti szótárak értelmezéseit hívhatjuk segítségül. Az első tisztázásra váró fogalom a portré, az arckép, vagyis a képmás, amely egy meghatározott személy egyéni ismertetőjegyekkel való ábrázolása. Minthogy ebben a legnagyobb szerepe az arcnak van, döntő többségükön csak a fej látszik, legtöbbször a mellkas felső részével, de gyakori a fél-, háromnegyed- és egészalakos képmás is. Ismeretes a kettős képmás, a családi képmás, valamint a csoportkép is. A megközelítésmódot tekintve lehet idealizáló, valóságghű és egyes lelki tulajdonságokat kiemelő. A középkor óta napjainkig követhető története. A magyar portréfestők között Borsos Józsefre, Barabás Miklóstra, László Fülöpre, Rauscher Györgyre hivatkozhatunk, de jelenkori művészetünkben emlékeztethetünk Gyémánt László vagy Szokk Iván arcképeire, s arra, hogy a közelmúltban egy nagyszabású portrékiállítás rendeztek Gerzson Pál hagyatékából is. Palotás József új, Generációk című műegyüttese ehhez a festészeti műfajhoz, és ezen festőelődök és kortársak törekvéseihez kapcsolódik, amikor családjának felmenőit mintegy kétszáz évre visszapillantva portrékon örökítette meg. Egymás mellett sorakoznak a szülők, nagyszülők, a déd és ükapák és anyák, a Bonnertek, a Köhlerék, a Wiandtók, a Schenkerek, a Szegiek, a Kosztelnikek, Tomcsányiak, és a Nagyok, Baranyiak, Janekek, akiknek megjelenítéséhez a családi fotóalbumokban őrzött korabeli felvételek voltak a művész segítségére a hiteles képmások megidézéséhez. Arcképekként, mellképekként, egész alakos kompozíciókként, néha kettős portrékként rögzültek az akrillal vászonra rögzített képek, amelyeket hol semleges, hol jelzésszerű környezetet is láttató háttér előtt, jobbra attribútumok nélkül, de sok esetben a foglalkozásra hivatkozó öltözetben jelenített meg a festő – kitüntetett szerepet kap, utalva a küzdelmes történelmi időkre, a katonai egyenruha. Az alakok megjelenítése inkább józan, dokumentatív szemléletű, mintsem ünnepélyes vagy tiszteletet parancsoló: az elmúlt századok, a XIX. és XX. század köznapi szereplőivel szembesülhetünk.

A művek közötti összefüggést a formai-technikai azonosságokon túl a családi kapcsolatok teremtik meg, amelyek révén a másik festészet-történelmi fogalom, az ősgaléria kerülhet figyelmünk központjába. Az ősgaléria az ősök portréit ábrázoló képek gyűjteményeként függött a falakon egy-egy nemesi, esetleg polgárcsalád kastélyában, kúriájában, lakásában: emelve a család fényét, reprezentálva tekintélyét és ősi mivoltát, egyszersmind forrásaként a családi büszkeségnek. Kezdetben az ősgalériák könyvillusztrációkként jelentek meg, majd a XVI. században a királyi és fejedelmi udvarokban, a mágnások körében teret nyertek a nagyméretű táblaképek, kialakult az ún. reprezentatív portré típusa. A rokonság, a házasságok, örökségek növelték a képek számát, a háborúk, a tűzvészek megtizedelték. Magyarországon gyakran a nemesek e galériákkal az ország alapítóihoz vezették vissza eredetüket. Legjelentősebb emlékek a Nádasdy-féle Mausoleum, a sárvári Nádasdy-vár freskóprogramja, a Zrínyi ősgaléria vagy a Fraknón őrzött, 230 képből álló Esterházy-ősgaléria. A polgári világban meglehetősen ritka az ősgalériák előfordulása, ezért kerülhet különös fénytörésbe Palotás József festői vállalkozása: egy XIX-XX-XXI. századi polgárcsalád tagjai, férfiak és nők, idősek és középkorúak tekintenek ránk ezekről az arcképekről.

A Lyka Károly által szerkesztett Művészet című folyóirat 1907-ben egy összeállítást közölt az arcképfestészet mibenlétéről, amelynek néhány megállapítása szembesíthető Palotás József arcképeivel, illetve portréegyüttesével, ősgalériájával is. Így például egyet érthetünk Léon Battista Alberti vélekedésével, aki szerint „Ha meg is holt valaki, sokáig tartja életben az arcát a képíró művészete.”

Angeli Henrik tételét is elfogadhatjuk, aki kijelentette: „Meggyőződésem szerint az arckép jelenti a festészet legmagasabb fokát. Midőn kortársainkat festjük, egyben magát a kort is festjük. S a maga korát bemutatni bizonyára minden művészet célja.”

Arnold Böcklin keserűen vonja meg konzekvenciáját: „Ez a legnyomorúságosabb műfaj. Mert leginkább megköti a művész kezét.”

Más szempontokat mérlegel Charles Baudelaire: „Az arckép, ez a látszólag szerény műfaj, óriási intelligenciát kíván. Nagy engedelmes készséget, de épp akkora divináló erőt is követel a művésztől. A jó arckép láttára egyszeribe megsejtem minden fáradozását a mesternek, akinek előbb látnia kellett minden láthatót, azon felül azonban meg kellett sejténie mindazt is, ami elrejtőzik a tekintet elől.” – szögezte le a költő.

Arisztotelész a portré kapcsán is esztétizál: „A jó arcképfestő, midőn hasonlónak festi emberét, szebbé is teszi.”

Pontos láttelepet ad Napóleon: „Nem az arcvonások pontosságán, az orr bibircsén fordul meg a hasonlatosság: az arc jellemét, azt, ami lelket önt belé, kell megfesteni, hogy annak a férfiúnak a génusza ott éljen a képen.”

És végül Ingres tömör összegzése így szól: „Az arckép a festő próbaköve.”

És a nagy szellemek ítéletével, vélekedésével alátámasztottan elmondhatjuk, hogy a próba, Palotás József arcképfestészeti próbája sikeres volt. A több mint öt évtizedet felölelő szobrászati és a festészeti műteremtés, az autonóm és az alkalmazott munkák megvalósítása, a kísérletező-kutató szellemiség mellett mérlegre helyezve Palotás József Pécs városához kötődő művészetpedagógiai tevékenységét is, valamint korántsem elhanyagolható tényezőként értékelve, hogy e művész egyben verseket publikáló költő is, joggal élhetünk a gyanúperrel: egy reneszánsz vértettségű, reneszánsz szellemiségű alkotó munkássága áll előttünk. Ebbe a reneszánsz összképbe szervesen illeszkedik a régmúlt korszak egyik legjelentősebb műfajának, a portré, az arckép, a képmás műtípusának váratlan újjáélesztése.